

Instytut Pamięci Narodowej - Warszawa

<https://warszawa.ipn.gov.pl/waw/aktualnosci/38953,Ostatni-Obroncy-Polskich-Kresow-pakiet-promocyjny-wydany-w-zwiazku-z-Narodowym-D.html>
27.04.2024, 23:37

„Ostatni obrońcy Polskich Kresów” - pakiet promocyjny wydany w związku z Narodowym Dniem Pamięci Żołnierzy Wyklętych

OSTATNI OBRONCY POLSKICH KRESÓW

1 marca

OSTATNI OBRONCY POLSKICH KRESÓW

1 marca

- **Okręg Wileński AK** w końcowym okresie okupacji niemieckiej liczył około 12 tys. żołnierzy, w tym około 8 tys. w oddziałach zmobilizowanych do akcji „Burza” (6 brygad partyzanckich i 8 mniejszych jednostek).
- **Okręg Nowogródzki AK** liczył ponad 10 tys. żołnierzy, z czego około 7,5 tys. służyło w oddziałach partyzanckich (10 batalionów piechoty, 7 szwadronów kawalerii i 5 oddziałów specjalistycznych szczebla kompanii).
- **Inspektorat Grodzieński AK** w połowie 1944 r. dysponował w konspiracji około 5 tys. żołnierzy (jeden stały oddział partyzancki i kilka grup Kedywu).
- **Okręg Poleski AK** wiosną 1944 r. liczył zaledwie około 4,3 tys. żołnierzy. Do akcji „Burza” zmobilizował 1,5 tys. żołnierzy w szeregach 30. Dywizji Piechoty AK.
- **Sily AK na Wołyniu** liczyły blisko 10 tys. osób. Do akcji „Burza” zmobilizowano 27. DP AK, w skład której weszło blisko 6,5 tys. wołyńskich akowców.
- **Obszar Lwowski AK**, w skład którego wchodziły okręgi: Lwowski, Tamopolski i Stanisławowski, liczył łącznie ponad 30 tys. żołnierzy. Do akcji „Burza” zmobilizowano tylko część sił konspiracyjnych – około 7 tys. osób.

Łącznie na Kresach w końcowym okresie okupacji niemieckiej do AK należało blisko 80 tys. osób, z czego niemal 33 tys. zmobilizowano do oddziałów walczących z bronią w reku podczas akcji „Burza”. I gdzieś ci byli walczyli!

- **Okręg Wileński AK** w końcowym okresie okupacji niemieckiej liczył około 12 tys. żołnierzy, w tym około 8 tys. w oddziałach zmobilizowanych do akcji „Burza” (6 brygad partyzanckich i 8 mniejszych jednostek).
- **Okręg Nowogródzki AK** liczył ponad 10 tys. żołnierzy, z czego około 7,5 tys. służyło w oddziałach partyzanckich (10 batalionów piechoty, 7 szwadronów kawalerii i 5 oddziałów specjalistycznych szczebla kompanii).
- **Inspektorat Grodzieński AK** w połowie 1944 r. dysponował w konspiracji około 5 tys. żołnierzy (jeden stały oddział partyzancki i kilka grup Kedywu).
- **Okręg Poleski AK** wiosną 1944 r. liczył zaledwie około 4,3 tys. żołnierzy. Do akcji „Burza” zmobilizował 1,5 tys. żołnierzy w szeregach 30. Dywizji Piechoty AK.
- **Sily AK na Wołyniu** liczyły blisko 10 tys. osób. Do akcji „Burza” zmobilizowano 27. DP AK, w skład której weszło blisko 6,5 tys. wołyńskich akowców.
- **Obszar Lwowski AK**, w skład którego wchodziły okręgi: Lwowski, Tamopolski i Stanisławowski, liczył łącznie ponad 30 tys. żołnierzy. Do akcji „Burza” zmobilizowano tylko część sił konspiracyjnych – około 7 tys. osób.

Łącznie na Kresach w końcowym okresie okupacji niemieckiej do AK należało blisko 80 tys. osób, z czego niemal 33 tys. zmobilizowano do oddziałów walczących z bronią w reku podczas akcji „Burza”. I gdzieś ci byli walczyli!

W skład samoobrony wchodziło kilka oddziałów partyzanckich oowozonych m.in. przez Józefa Mekszewicza „Fala”, Bronisława Mazuka „Rdzeń”, Wacława Żylińskiego „Borówkę”, Bronisława Maćkiewicza „Bawarskiego”. Wszystkie grupy dysponowały siecią bunkrów wystarczającą do zapewnienia schronienia partyzantom.

Oddziały samoobrony przez ponad dwa lata wykonały wiele akcji i w latach 1945–1948 zlikwidowały ponad stu funkcjonariuszy i agentów NKWD-MWD. Samoobrona Ziemi Grodzieńskiej została rozbita przez MWD wiosną 1948 r. 4 maja w walce z Sowietami pod Grodnem poległ dowódca SZG por. „Men”, „Fala” i siedmiu ich podkomendnych.

Samoobrona Wołkowska

Organizacja poakowska utworzona przez Bronisława Chwieduka „Cietrzewia” oraz proboszcza parafii Krzemienica ks. Antoniego Bańkowskiego „Eliasa” – byłego kapelana 3. Pułku Strzelców Konnych stacjonującego przed wojną w Wołkowsku. Jej strukturę terenową tworzyły cztery plutony obejmujące gminy: Krzemienica, Izabelin, Roś, Piaski, Mosty i Zelwa (w sumie nie więcej niż 200 osób). Dysponowała ona jednym 20–30-osobowym oddziałem bojowym. Prowadził on akcje zwalczania bandytyzmu oraz z zakresu samoobrony (zwalczania agentury NKWD). W ciągu dwóch lat działalności wykonał 35 akcji bojowych i zlikwidował 52 agentów sowieckiego aparatu bezpieczeństwa oraz przedstawicieli sowieckiej administracji. Jego kolejnymi dowódcami byli Antoni Szot „Burza”, Józef Kamnacewicz „Kwiat”, Michał Cielowski „Gołąb” oraz sam Bronisław Chwieduk „Cietrzew”. Kres działalności samoobrony miał miejsce 13 września 1948 r., kiedy oddział „Cietrzewia” został rozbity przez MWD w Stanielwiczach. Ostatnią grupą o tym rodowodzie zlikwidowaną przez MWD był rozbita w czerwcu 1953 r. w Samarowiczach trzysobowy patrol Alfonsa Kopacza „Alfonska”, „Michasia”.

W skład samoobrony wchodziło kilka oddziałów partyzanckich oowozonych m.in. przez Józefa Mekszewicza „Fala”, Bronisława Mazuka „Rdzeń”, Wacława Żylińskiego „Borówkę”, Bronisława Maćkiewicza „Bawarskiego”. Wszystkie grupy dysponowały siecią bunkrów wystarczającą do zapewnienia schronienia partyzantom.

Oddziały samoobrony przez ponad dwa lata wykonały wiele akcji i w latach 1945–1948 zlikwidowały ponad stu funkcjonariuszy i agentów NKWD-MWD. Samoobrona Ziemi Grodzieńskiej została rozbita przez MWD wiosną 1948 r. 4 maja w walce z Sowietami pod Grodnem poległ dowódca SZG por. „Men”, „Fala” i siedmiu ich podkomendnych.

Samoobrona Wołkowska

Organizacja poakowska utworzona przez Bronisława Chwieduka „Cietrzewia” oraz proboszcza parafii Krzemienica ks. Antoniego Bańkowskiego „Eliasa” – byłego kapelana 3. Pułku Strzelców Konnych stacjonującego przed wojną w Wołkowsku. Jej strukturę terenową tworzyły cztery plutony obejmujące gminy: Krzemienica, Izabelin, Roś, Piaski, Mosty i Zelwa (w sumie nie więcej niż 200 osób). Dysponowała ona jednym 20–30-osobowym oddziałem bojowym. Prowadził on akcje zwalczania bandytyzmu oraz z zakresu samoobrony (zwalczania agentury NKWD). W ciągu dwóch lat działalności wykonał 35 akcji bojowych i zlikwidował 52 agentów sowieckiego aparatu bezpieczeństwa oraz przedstawicieli sowieckiej administracji. Jego kolejnymi dowódcami byli Antoni Szot „Burza”, Józef Kamnacewicz „Kwiat”, Michał Cielowski „Gołąb” oraz sam Bronisław Chwieduk „Cietrzew”. Kres działalności samoobrony miał miejsce 13 września 1948 r., kiedy oddział „Cietrzewia” został rozbity przez MWD w Stanielwiczach. Ostatnią grupą o tym rodowodzie zlikwidowaną przez MWD był rozbita w czerwcu 1953 r. w Samarowiczach trzysobowy patrol Alfonsa Kopacza „Alfonska”, „Michasia”.

GRUPA CZŁONKÓW AK Z OBRWODU WOŁKOWSKA – druga z lewej Maria Lepkiewicz „Chęć”, opiekująca rannymi w komendzie obwodu

Obwód Szczuczyn-Lida

3

Najlicniejsza struktura poakowska działająca po 1945 r. na ziemiach zagarniętych przez ZSRS. Utworzona przez ppor. Anatola Radziwonka „Olecha”, wiejskiego nauczyciela z Iszczozian, mającego za sobą długi staż w szeregach AK (dowodził plutonem w batalionie partyzanckim por. Jana Piwnika „Ponurego”). Funkcję jego zastępcy pełnił: sierż. Paweł Kikiewicz „Irena” (do maja 1947 r.), następnie ppor. Wiktor Maleńczyk „Cygan” (maj 1947 r. – maj 1949 r.). Stan liczebny obwodu wynosił około tysiąca osób, jego zaplecza zaś – kilka tysięcy. Oprócz siłki terenowej obwód dysponował zgrupowaniem partyzanckim składającym się z kilku oddziałów dowodzonych przez sierż. „Irenę”, ppor. „Cygana” i „Petersa”.

W szeregach konspiracji dowodzonej przez „Olecha” służyli przedwojenni obywatele Rzeczypospolitej bez względu na wyznawaną wiarę – najliczniejsi byli katolicy, mniej liczni prawosławni. Walczyli w niej także antykomuniści niebędący obywatelami RP, wśród których znajdowali się przedstawiciele różnych narodów ujarzmonych przez ZSRS. Struktura dowodzona przez „Olecha” była samoobroną miejscowego społeczeństwa przeciw terrorowi NKWD, nadużyciom i bezprawiu przedstawicieli władz sowieckich. Największe nasilenie wystąpień zbrojnych oddziałów „Olecha” przypada na 1948 r., gdy podjęto zakrojoną na dużą skalę akcję przeciw kolektywizacji (niszczono kolchozy, rozbijano posterunki ochronne, likwidowano komunistycznych aktywistów).

Rok 1949 przyniósł nasilenie operacji NKWD skierowanych przeciwko „Olechowi” i jego żołnierzom. Zimą tego roku rozbitych zostało kilka polskich patroli partyzanckich. 12 maja 1949 r. miała miejsce kolejna operacja sowiecka, do której użyto znacznych sił 284. pułku MWD. Oddział „Olecha” został okrążony pod wsią Raczkowszczyzna. Poległo wówczas kilku partyzantów, wśród których znajdował się także komendant „Olech”. Komenda Obwodu Szczuczyn-Lida nie została już odbudowana, większość placówek rozbita, aresztowania, oddziały partyzanckie wykruszły się w czasie walk i polityczek. Polski opór trwał tutaj jeszcze przez kilka lat, lecz nie miał już zorganizowanego charakteru.

Ostatnie polskie wystąpienia zbrojne skierowane przeciwko władzom sowieckim miały tu miejsce w drugiej połowie 1953 r.

Obwód Szczuczyn-Lida

3

Najlicniejsza struktura poakowska działająca po 1945 r. na ziemiach zagarniętych przez ZSRS. Utworzona przez ppor. Anatola Radziwonka „Olecha”, wiejskiego nauczyciela z Iszczozian, mającego za sobą długi staż w szeregach AK (dowodził plutonem w batalionie partyzanckim por. Jana Piwnika „Ponurego”). Funkcję jego zastępcy pełnił: sierż. Paweł Kikiewicz „Irena” (do maja 1947 r.), następnie ppor. Wiktor Maleńczyk „Cygan” (maj 1947 r. – maj 1949 r.). Stan liczebny obwodu wynosił około tysiąca osób, jego zaplecza zaś – kilka tysięcy. Oprócz siłki terenowej obwód dysponował zgrupowaniem partyzanckim składającym się z kilku oddziałów dowodzonych przez sierż. „Irenę”, ppor. „Cygana” i „Petersa”.

W szeregach konspiracji dowodzonej przez „Olecha” służyli przedwojenni obywatele Rzeczypospolitej bez względu na wyznawaną wiarę – najliczniejsi byli katolicy, mniej liczni prawosławni. Walczyli w niej także antykomuniści niebędący obywatelami RP, wśród których znajdowali się przedstawiciele różnych narodów ujarzmonych przez ZSRS. Struktura dowodzona przez „Olecha” była samoobroną miejscowego społeczeństwa przeciw terrorowi NKWD, nadużyciom i bezprawiu przedstawicieli władz sowieckich. Największe nasilenie wystąpień zbrojnych oddziałów „Olecha” przypada na 1948 r., gdy podjęto zakrojoną na dużą skalę akcję przeciw kolektywizacji (niszczono kolchozy, rozbijano posterunki ochronne, likwidowano komunistycznych aktywistów).

Rok 1949 przyniósł nasilenie operacji NKWD skierowanych przeciwko „Olechowi” i jego żołnierzom. Zimą tego roku rozbitych zostało kilka polskich patroli partyzanckich. 12 maja 1949 r. miała miejsce kolejna operacja sowiecka, do której użyto znacznych sił 284. pułku MWD. Oddział „Olecha” został okrążony pod wsią Raczkowszczyzna. Poległo wówczas kilku partyzantów, wśród których znajdował się także komendant „Olech”. Komenda Obwodu Szczuczyn-Lida nie została już odbudowana, większość placówek rozbita, aresztowania, oddziały partyzanckie wykruszły się w czasie walk i polityczek. Polski opór trwał tutaj jeszcze przez kilka lat, lecz nie miał już zorganizowanego charakteru.

Ostatnie polskie wystąpienia zbrojne skierowane przeciwko władzom sowieckim miały tu miejsce w drugiej połowie 1953 r.

GRUPA CZŁONKÓW AK Z OBRWODU WOŁKOWSKA – druga z lewej Maria Lepkiewicz „Chęć”, opiekująca rannymi w komendzie obwodu

GRUPA ŻOLNIERZY z 30. Polskiej Dywizji Piechoty AK, służących przez Szwecję na terenie Puszczy Białowiejskiej

GRUPA CZŁONKÓW AK z OBRWODU WOLKOWYSK
- drugi z lewej Marek Lepskiwicz „Chłopa”, synowa piana łączności w komendzie obojdu

SIERŻ. WŁADYSŁAW JANCZEWSKI „LALUS”, dowódca oddziału partyzanckiego AK,
w łowczystwie łączniczek „Kruszyca” i „Niszczyciel”

SIERŻ. WŁADYSŁAW JANCZEWSKI „LALUS”, dowódca oddziału partyzanckiego AK,
w łowczystwie łączniczek „Kruszyca” i „Niszczyciel”

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Warszawie wydał materiały promocyjne w związku z Narodowym Dniem Pamięci Żołnierzy Wyklętych. Załączony pakiet poświęcony jest ostatnim obrońcom polskich Kresów. Teczka zawiera informacje o Samoobronie Ziemi Grodzieńskiej, Samoobronie Wołkowyskiej, oddziałach kresowej Armii Krajowej, a także liczne zdjęcia żołnierzy, inskrypcji, pism i ulotek.

PLIKI DO POBRANIA

[Teka promocyjna Ostatni Obrońcy Polskich Kresów \(pdf, 5.05 MB\) 28.02.2017 13:31](#)